

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙ-
ΣΤΙΚΗΣ ΑΝΚΛΟΗΤΗΣ ΚΟΝΣΤ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1951

ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ

ΖΑΝ-ΠΩΛ ΣΑΡΤΡ

Ο ΠΑΡΟΥΣΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Α'. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο κίνδυνος της παρεξηγήσεως τῶν κειμένων εἶναι ἡ κακὴ μοῖρα ποὺ παραμονεύει κάθε προσπάθεια ἐκλαϊκευτικῆς ἐρμηνείας τῶν ἀγώνων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος γιὰ τὸ σπάσιμο τοῦ αἰσθητοῦ, τοῦ ἐπιστημονικὰ καθορισμένου, τοῦ λογικὰ ἀναγκαίου, τῶν ἀγώνων μ' ἄλλα λόγια τῆς «Φιλοσοφικῆς λογικῆς» καὶ τῆς «Φιλοσοφικῆς πίστεως» κατὰ τοὺς ὅρους ποὺ χρησιμοποιοῦ ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους τῆς φιλοσοφίας τῆς Ὑπάρξεως δασκάλους, ὁ Κάρλ Γιάσπερς.

Ὁ ἀναγνώστης τῶν γραμμῶν αὐτῶν ἄς κρίνει γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς προσπάθειας νὰ δοθεῖ μιὰ πρώτη στὰ γενικὰ στοιχεῖα τῆς ἐξήγησής τῆς παρουσίας στὴ φιλοσοφία τοῦ καιροῦ μας δηλαδή, στὴ φιλοσοφία τῆς Ὑπάρξεως, τοῦ Ζάν-Πὼλ Σάρτρ (γεννήθηκε στὰ 1905. Πατρίδα του τὸ Παρίσι).

* * *

Ταλαντοῦχος φιλόσοφος μὲ τὸ ἔργο του «Τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν» στὸ ὁποῖο ἡ διαλεκτικὴ φθάνει στὰ ἀκρότατα ὄριά της, θεατρικὸς δημιουργὸς μὲ τὸ «Κεκλεισμένων τῶν θυρῶν», «Τὰ ἀκάθαρτα χέρια», «Ἄθραφτοι νεκροί», τὸ «Εὐλαβικὸ γύναιο», τὶς «Μύγιες» ἔργα πλασμένα μὲ μιὰ πνοὴ δαιμονιακῆ, μυθιστοριογράφος ποὺ ἐγκαινιάζει μὲ τὴ «Ναυτία», ἀλλὰ πρὸ πάντων μὲ τὸ τετράτομο μυθιστόρημά του «Δρόμοι τῆς Ἐλευθερίας» καινούργιες τεχνικὲς στὴ μυθιστορηματικὴ δημιουργία, πολεμιστὴς μὲ τὶς καυτερές σὲ φιλοσοφικὴ εἰρωνεία καὶ ἀπερίφραστες στὸν ἀδιάλαχτο ἀντιφαρισμὸς τοὺς ἐπιθέσεις του κατὰ τῶν Μαρξιστῶν καὶ τῶν Καθολικῶν Χριστιανῶν διανοητῶν, θυμίζει ὁ Σάρτρ τὴ βαθυνόητη πολυμέρεια μερικῶν γιγάντων τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ὅταν μιὰ ἰδέα, μιὰ προσπάθεια συνολικῆς ἀντιλήψεως τοῦ Κόσμου καὶ τοῦ ἀν-

θρώπου βγεῖ ἀπὸ τὰ σεμινάρια τῶν φιλοσόφων γιὰ νὰ παρουσιαστῆι στὶς αἴθουσες τῶν διαλέξεων μπροστὰ στὶς ὁποῖες τὰ πλήθη σχηματίζουν οὐρές καὶ ἀπὸ ἐκεῖ φθάσει ἕως τὰ περιοδικὰ τῶν παρθεναγωγείων γιὰ νὰ κατασταλάξει στὶς ἐπιγραφές τῶν παρισινῶν ἀρωμάτων, μπορεῖ κανεὶς νὰ σκεφθεῖ ὅτι ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ μιὰ ἰδέα ζωντανὴ ποὺ ταξίδεψε σ' ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας καὶ ἔζησε σ' ὅλα τὰ γεωγραφικὰ πλάτη τῆς Ὑδρογείου. Κι' αὐτὴ εἶναι ἡ ἰδέα τῆς φιλοσοφίας τῆς Ὑπάρξεως ὅπως ἐκφράζεται ἀπὸ τὸν Σάρτρ δηλαδή τοῦ Ὑπαρξισμοῦ. Πρῶτη φορὰ στὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας σημειώνεται μιὰ τόσο πλατεῖα διάβρωση τῆς κοινωνίας τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ἀπὸ μιὰ γενικὴ φιλοσοφικὴ ἰδέα.

* * *

Στὸν πρῶτο τόμο τῆς «Φιλοσοφίας» του ὁ Κάρλ Γιάσπερς μᾶς λέει πῶς ὁ Κόσμος εἶναι ἓνα χειρόγραφο γραμμμένο ἀπὸ κάποιον ἄλλον—Die Handschrift eines Anderes—ἀπρόσιτο σὲ μιὰ καθολικὴ ἀνάγνωσις καὶ τὸ ὁποῖον μόνον ἡ Ὑπαρξη μπορεῖ νὰ ἀποκρυπτογραφήσει. Ἀλλὰ τί ἐννοοῦμε μὲ τὴ λέξη «Ὑπαρξη»; Μὲ τὸ ἐρώτημα αὐτὸ βρισκόμαστε ἀπότομα μέσα σ' αὐτὸ τὸ κέντρο τῆς φιλοσοφικῆς κινήσεως τῶν ἡμερῶν μας, μιᾶς κινήσεως τῆς ὁποίας ἓνας ἀπὸ τοὺς σημαντικοὺς πρωταγωνιστὲς εἶναι καὶ ὁ Ζάν-Πὼλ Σάρτρ. Θὰ ἦταν ὅμως ἀπὸ μιὰ ἀποψη—ἄς τὴν ποῦμε «παιδαγωγικὴ»—προτιμώτερο νὰ προηγηθεῖ ἓνας γενικὸς προσανατολισμὸς, ἓνα βλέμμα, ἀπὸ ψηλὰ στὸ σύνολο τῆς πνευματικῆς δράσεως τοῦ Σάρτρ καὶ νὰ ἀκολουθήσει ἔπειτα ἡ ἀναδρομὴ στὰ καθέκαστα τῶν καινούργιων ὄρων καὶ κατηγοριῶν.—«Ὑπαρξη», «Ἐκλογή», «Ἀπόφασις», «Ἐλευθερία», τοῦ Σάρτρειου κόσμου ποὺ δὲν εἶναι

άλλος από τον κόσμο του «Υπαρξισμού».—

Λοιπόν: Υπάρχουν μερικοί άνθρωποι που μάς δίνουν με το έργο τους—το φιλοσοφικό ή το καλλιτεχνικό—την αίσθηση πώς ταξίδεψαν και έφιασαν σ' αυτήν έδω τη Γη από κάποιον άλλο Πλανήτη και πώς απ' αυτόν τον άλλο Πλανήτη βλέπουν και διηγούνται την έγκόσμια έδω κάτω Ζωή. Είναι αυτοί που προσδιώρισεν ο Κάρλ Γιάσπερς ως «Έξαιρέσεις». Τη φασματική ανάλυση του ανθρώπινου όντος μάς δίνουν οι άνθρωποι αυτοί. Προικισμένοι με κάποια άλλη, έκτη αίσθηση, βλέπουν μέσα από αυτή τον κόσμο και δημιουργούν μέσα από αυτή ένα άλλο σύμπαν σκέψεως και αίσθήσεως: Κίρκεγκααρ, Νίτσε, Γιάσπερς, Βάν-Γκόγκ, Χάιντεγκερ, Σάρτρ, είναι τα όνόματα των ανθρώπων αυτών. Είναι οι «Έξαιρέσεις». Έπικίνδυνες αλλά μιᾶς μαγνητίζουσας έπιβολής, απρόσιτες, αλλά τόσο παράξενα αγαπητές. Δημιουργοί μιᾶς άλλης λογικής και μιᾶς άλλης πίστεως, τῆς φιλοσοφικῆς λογικῆς και τῆς φιλοσοφικῆς πίστεως, μάς δίνουν κάτι από την αίσθηση του έξωκόσμου και μαζί με αυτήν και την αίσθηση τῆς ξαφνικῆς, τῆς βαθύτατα άνησυχητικῆς πῶς ἴσως δέν βλέπαμε και δέν νοιώθαμε, ἔως τῆς ἡμέρας πού τοὺς γνωρίσαμε, τόσο στερεά ὄσονομίζαμε και τόσο μακάρια ὄσο πιστεύαμε. Υπάρχει στή βιολογία τοῦ φυτικοῦ κόσμου μιᾶ διαδικασία πού τῆ λένε «Μεταλλαγή» (Mutation). Είναι ἡ άπροσδόκητη ἡ ξαφνική παρουσία μέσα σ' ένα άμιγῆ αυτογονιμοποιούμενο πληθυσμό ενός ἡ λιγοστών ατόμων, πού διαφέρουν από τ' άλλα τοῦ ἴδιου πληθυσμοῦ, μ' ένα ἡ περισσότερα καινούργια κληρονομικά χαρακτηριστικά. Καί στή βιολογία τοῦ Πνεύματος ὑπάρχει φαίνεται κάτι παρόμοιο με τὸ φαινόμενο αὐτὸ τῆς Μεταλλαγῆς. Παρουσίες τῆς Μεταλλαγῆς αὐτῆς είναι οἱ «Έξαιρέσεις» και μιᾶ απ' αὐτῆς και ὁ Σάρτρ.

Είναι σχεδόν αδύνατο νά άπαντήσει κανείς στο ἔρωτημα: «Τί είναι ὑπαρξισμός;» Αὐτὸ είναι τὸ συμπέρασμα στο ὁποῖο καταλήγει ένα από τὰ καλλίτερα βιβλία πού γράφτηκαν ἔως σήμερα για τῆν φιλοσοφία τοῦ Παρισινοῦ αὐτοῦ διανοητῆ: «Τὸ ἠθικὸ πρόβλημα και ἡ σκέψη τοῦ Σάρτρ» τοῦ Φρανσίς Ζανσόν. Με πολλοὺς δισταγμοὺς άποτολμᾶ ἐπὶ τέλους ὁ μελετητῆς αὐτός τοῦ Γαλλικοῦ ὑπαρξισμού μιᾶ άπόπειρα άπαντήσεως: «Ὁ ὑπαρξισμός είναι ἡ φιλοσοφία τοῦ ανθρώπινου έπαμφοτερισμοῦ». Λοιπόν: είναι φανερό πῶς ὁ Σάρτρ από τὰ πρῶτα του θεωρητικά του έργα, από τὸ «Διάγραμμα μιᾶς θεωρίας τῶν συγκινήσεων» υἱοθετεῖ μιᾶ καινούργια μέθοδο συνειδητοποιήσεως τῶν ανθρώπινων φαινομένων. Ἡ μεγαλύτερη άξία τῆς μεθόδου αὐτῆς βρίσκεται σ' αὐτό: Υπάρχει άρνηση για ὁποιοδήποτε «καθορισμό» τοῦ ανθρώ-

που για ὁποιαδήποτε άπόδοση σ' αὐτόν μιᾶς ὀρισμένης «φύσεως» μιᾶς ὀρισμένης «οὐσίας». Δέν μπορούμε δηλαδή νά μεταχειριστοῦμε τῆν ανθρώπινη πραγματικότητα ὅπως μεταχειρίζομαστε τὰ πράγματα πού είναι ὅ,τι είναι. Ἡ αντίληψη τῆς κλασσικῆς φιλοσοφίας καταντοῦσε σέ μιᾶ τελευταία ανάλυση νά ἔρμηνεύει τῆν ανθρώπινη συνείδηση ξεκινώντας από ὅ,τι δέν γίνεται νοητὸ παρά δια μέσου αὐτῆς τῆς συνειδήσεως πού ζητοῦσε νά ἔρμηνεύσει. Ἐξηγοῦσε δηλαδή μιᾶ ράβδο χρυσοῦ με μιᾶ δέσμη χαρτονομισμάτων. Ἄλλά ὁ Σάρτρ, και σ' αὐτὸ συναντᾶται, ἐνῶ σ' ἄλλα χωρίζεται άπότομα, με ὄλους τοὺς φιλοσόφους τῆς ὑπάρξεως—μάς λέει: Ὑπάρχω, αὐτὸ θέλει νά πεί: εἶμαι για τὸν ἑαυτόν μου ένα μόνιμο, ένα διαρκές ἔρωτηματικό. Κανείς δέν τελειώνει ποτὲ με τὸν ἑαυτόν του. Αὐτός ὁ ἑαυτός του εἶναι ἡ άπόλυτος πρωταρχή κάθε νοήματος και κάθε άξιοποίησεως. Ἄντίθετα αὐτοί πού ζητοῦν νά «ἔξηγήσουν» τῆν α' ἡ β' ανθρώπινη συμπεριφορά εἴτε τὸ θέλουν εἴτε ὄχι προστρέχουν για νά τὸ ἐπιτύχουν στήν άλυσσιδα τοῦ ντετερμινισμού εἴτε τὸν βλέπουν τὸν ντετερμινισμό αὐτόν ὡς «αἰώνια οὐσία» εἴτε ὡς βιολογία ἡ κοινωνιολογία. Καί ἔτσι σιγά-σιγά, «άνεπαισθήτως», ὅπως θᾶλεγε ὁ Ἄλεξανδρινός ποιητῆς, καταντᾶ τὸ ανθρώπινον ὄν στα χέρια τῶν φιλοσόφων αὐτῶν ένα αντικείμενο μελέτης, ένα «πράγμα» ανάμεσα σ' ὄλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Καί ἡ συνείδηση; ἕνας πίνακας καταγραφῆς τῶν γεγονότων πού θά παραχθοῦν μέσα σ' αὐτῆ χωρίς αὐτῆ νᾶναι για τὰ γεγονότα αὐτὰ κάτι τι. Ὁ παραλογισμός τῆς μεθόδου αὐτῆς γίνεται ὀλοφάνερα ἄν σκεφθοῦμε ὅτι ψυχολόγος π. χ. για νά μελετήσῃ τοὺς ἄνθρώπους ὡς αντικείμενα πρέπει για λογαριασμό του νά μείνει ὀποκεῖμενο, μιᾶ ἔνεργός δηλαδή συνείδηση ἱκανή νά νά τοποθετεῖ προβλήματα και νά ακολουθεῖ ένα αὐτόνομο στοχασμό. Ἐτσι καταστρέφει τῆ θέση του μ' αὐτῆ τῆν ἴδια τῆν πράξη του πού συνίσταται στή δημιουργία τῆς θέσεως. Ἄς ὑποθέσουμε π. χ. ὅτι θεωρῶ τῆν ανθρώπινη συνείδηση ὡς μιᾶ άπλή αντανάκλαση τοῦ ὕλικου κόσμου. Θά μπορούσε τότε κανείς νά ἔρωτήσῃ: 1) με πὸ θαῦμα αὐτῆ ἡ αντανάκλαση μπόρεσε νά ἔπεξεργασθεῖ μιᾶ φυσικῆ ἔπιστήμη, 2) με πὸ ἄλλο θαῦμα ἡ αντανάκλαση αὐτῆ ἔφτασε στο σημείο νά ἔκλαμβάνει τὸν ἑαυτό της ὡς αντανάκλαση, νά είναι δηλαδή σύγχρονα αντανάκλαση, βλέμμα ἐπάνω σ' αὐτῆ τῆν αντανάκλαση και σκέψη. Ἡ μέθοδος αντίθετα πού ἀκολούθησε ὁ Σάρτρ, και τῆν ὁποία θά δοῦμε καλλίτερα στο δεύτερο μέρος τῆς μελέτης αὐτῆς, ἔπιτρέπει στον ἄνθρωπο νά περιγράφεῖ τὸν ἑαυτόν του χωρίς νά τὸν άκρωτηριάζει, νά φθάνει στον ἑαυτόν του χωρίς νά

χάνεται. Κρατιέται στερεά ή μέθοδος αὐτή ἀπ' αὐτή τήν διαπίστωση: μιὰ συνεΐδηση δέν εἶναι ποτέ ὅ,τι εἶναι μέ τήν ἔννοια π.χ. πού εἶναι ἕνας τάπητας ὀκτάγωνος ή στρογγυλός. Γιατί; — γιατί εἶναι σύγχρονα συνείδηση αὐτοῦ πού εἶναι, μόνιμος δηλαδή ιδιότητα νά ἀμφισβητεῖ τόν ἑαυτόν της, νά ἀντιδικεῖ. Αὐτό πού θά χτυπήσει ὁ Σάρτρ — θά τὸ δοῦμε καλλίτερα στό δεύτερο μέρος τῆς μελέτης αὐτῆς — εἶναι ἡ ἐξομοίωση πού ἔκαναν οἱ κλασικές φιλοσοφίας ἀνθρωπίνης παρουσίας καί σκέψεως γιά τήν ἀνθρώπινη παρουσία. Σβύνουν ἀποφασιστικά τήν συνείδηση ὡς συνείδηση ὅπως παρατηρεῖ ὁ μελετητής τοῦ Σάρτρ, Φρανσίς Ζανσόν. Τουναντίον ὁ Σάρτρ θά μᾶς πεῖ: «J'ai à l'être». Ἡ ὑποκειμενικότητα — τὸ ἐγὼ εἶμαι — μοῦ ἔχει δοθεῖ ἀλλά γιά νά τήν κατακτήσω μέσα σέ μιὰ ὑποκειμενικοποίηση. Τὸ νά γνωρίζεις τόν ἑαυτόν σου καί τὸ νά φτιάχνεις τόν ἑαυτόν σου εἶναι ἕνα ἀδιάσπαστο ὅλο γιά τόν Σάρτρ. Ὑπάρχω: εἶναι μιὰ δήλωση τοῦ ἀνθρώπου πού δέν μπορεῖ νά συγχέεται μ' ἕνα σωρὸ σημειώσεων — παρατηρήσεων. Ὅλες οἱ φιλοσοφίες μιλοῦσαν γιά ὑποκείμενο, τὸ ἐγὼ, γιά τὸ πρόσωπο, ἀλλά κατέληγαν στήν ἀπάλειψη ἀπὸ τὸ ὑπάρχω τοῦ ἐγὼ ὑπάρχω. Ἀπὸ τήν στιγμή αὐτή τὸ ἐγὼ ξέπεφτε σ' ἕνα ἀντικείμενο τῆς γνώσεως καί καταντοῦσε ὑποκείμενο ἀπρόσωπο. Ἐάν ὁ ἀνθρώπος ἔχει τήν ἀξίωση νά μελετήσει τόν ἑαυτόν του ὡς ἀνθρώπον πρέπει νά πάρει τόν ἑαυτόν του ἐπάνω του σύμφωνα μέ τὸ γράμμα τῆς λέξεως ἀντι-λαμβάνεσθαι, νά μὴ ζητάει «ἄλλοθι», ἐξηγήσεις, δικαιολογίες. Νά μὴ θεωρεῖ τίς πράξεις του ὡς καθαρὲς ἀντανεκλάσεις, Νά πάψει νά λέει: «ἔκαμα αὐτό χωρὶς νά τὸ θέλω, ἀσυναίσθητα» ή «ὁ Κώστας ἦταν τόσο ἀπαίσιος ὥστε μέ ἐθύμωσε» γιατί κάτω ἀπὸ αὐτές τίς τάσεις ὑπάρχει τὸ «ἄφησε τὰ πράγματα νά τρέχουν», ὑπάρχει ἡ κρυφή μου ἐπιθυμία νά ἀπουσιάζω, νά «Νίπτω τὰς χεῖρας μου», νά βλέπω τὸ θυμὸ μου ὡς ἕνα γρήγορο καί ἄνετο μέσο γιά νά τελειώσω μ' ἕνα συζητητὴ πού εἶναι πολὺ δύσκολος.

* * *

Γιά τόν Σάρτρ Ὑπάρχω σημαίνει εἶμαι ἕνα πρόβλημα γιά τόν ἑαυτό μου. Καί κάθε ἀπόπειρα πού θά κάμω γιά νά πάψω νά εἶμαι τὸ ζωντανὸ αὐτὸ πρόβλημα δέν θά εἶναι τίποτα ἄλλο παρά μιὰ παραίτηση ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ μου. Καί γιά τήν κλασική φιλοσοφία ὑπάρχει τὸ πρόβλημα ἀλλά τὸ βλέπει περίπου ὡς ὅλα τὰ προβλήματα μέ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἡ ἐπιστήμη. «Προβλήματα πρὸς λύσιν». Λησμονάει νά δεῖ στὸν ἀνθρώπο τήν πρωταρχή, τήν ἀνένδοτα προβληματική, κάθε προβλή-

ματος. Τέλεια διαφορετικὸ εἶναι τὸ κλίμα τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑπάρξεως τοῦ καιροῦ μας, τῶν μεγάλων δηλαδή δασκάλων τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς, τοῦ Γιάσπερς, τοῦ Γαβριήλ Μαρσέλ, τοῦ Σάρτρ. Ἀπὸ τὸ «Διάγραμμα γιά μιὰ θεωρία τῶν συγκινήσεων» ἕως τὸ τελευταῖο του τετράτομο μυθιστόρημα «Οἱ Δρόμοι τῆς Ἐλευθερίας» τὸ ἔργο τοῦ Σάρτρ εἶναι μιὰ ἀδιάκοπη ἐπίκληση στίς πηγές τοῦ ἀνθρώπου. Μιὰ βοήθεια ρωμαλέα γιά νά ξεπεράσει ὁ ἀνθρώπος τήν κακή πίστη στήν ὁποία βρίσκει εὐκολο καταφύγιο κάθε φορά πού νοιώθει ὅτι εἶναι ἐλεύθερος, δηλαδή χωρὶς καμμιά δικαιολογία καί κανένα ἐλαφρυντικὸ ὑπεύθυνος. Μιὰ προτροπή: γίνε ἀθηντικός, γίνε γνήσιος, εἶναι ὀλοκληρο τὸ ἔργο τοῦ συγγραφέα τῶν «Δρόμων τῆς Ἐλευθερίας». Μέ τὴ Σάρτρεια προοπτική κάθε ἀνθρώπος χρεωστεῖ νά βρεῖ, νά ἐπινοήσει, τὸ δικό του δρόμο καί κανεὶς δέν μπορεῖ νά λύσει γιά λογαριασμό του δυσκολίες πού εἶναι δυσκολίες τῆς δικῆς του καταστάσεως. Ἀλλά ἡ «ἀθηντικότητα» αὐτή, ἡ «γνησιότητα», δέν θεωρεῖται γιά τόν Σάρτρ ὡς ἕνας χῶρος ὅπου τελικὰ πρόκειται νά ἐγκατασταθεῖ ὁ ἀνθρώπος. Ὅπως εἶπαμε καί παραπάνω δέν ἔχει ποτέ τελειώσει κανεὶς μέ τόν ἑαυτόν του. Νά λέμε ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀμφίβολη γιατί ἔχει ἀκόμα τὸ ἔργο τῆς δικῆς της λυτρώσεως δέν λέμε τίποτα ἀκόμα. Πρέπει νά προσθέτουμε ὅτι ὀφείλει νά θεωρεῖ τόν ἑαυτόν της ἀμφίβολο καί νά γνωρίζει ὅτι δέν ὑπάρχει ὀλοκληρωτική ἀπελευθέρωση. Καμμιά κανενὸς εἶδους ἀθηντικοποίηση τοῦ ἑαυτοῦ μου δέν μπορεῖ νά μέ λυτρώσει ἀπὸ τὸν ἀδιάκοπο προβληματισμὸ πού εἶναι ἡ κατάστασή μου: Ἡ σχέση μου στὸν κόσμο καί ἡ σχέση μέ τὸν ἄλλο. Ἡ ἀθηντική ἐκλογή πού κάνω τοῦ ἑαυτοῦ μου εἶναι μιὰ ἀφετηρία νέων προβλημάτων καί ὄχι μιὰ λύση. Μέ τὸ νόημα αὐτὸ ἡ μοναδική ἠθική ἐντολή τοῦ Ὑπαρξισμού εἶναι: «νά ζεῖς μέ τὸ ξέσχιμα τῆς συνειδήσεως». Εἶμαι ἔτσι καί δέν μπορῶ νά κάμω τίποτα. Τέτοιος εἶναι ὁ χαρακτήρας μου. Ἀλλά ἀκόμα δέν ἄγγιξα τὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ μου γιατί καί ἀπέναντι αὐτοῦ τοῦ λεγομένου χαρακτήρα νοιώθω κάποια ἀνεξαρτησία. Τέτοιο εἶναι τὸ Κράτος τῆς ἐλευθερίας ὥστε, ὅπως λέει ὁ Γιάσπερς — καί σ' αὐτὸ συναντῶνται τὰ θέματα τοῦ Σάρτρ μέ τὰ θέματα τοῦ Γερμανοῦ διανοητῆ — «αὐτὸ πού εἶμαι ἐκ γενετῆς μπορεῖ νά μοῦ φανεῖ ὡς νά τὸ εἶχα θελήσει μέ μιὰ προχρονική ἐκλογή». Ἐτσι ὁ ἑαυτός μου βρίσκεται διαρκῶς πέρα ἀπὸ ὅλες τίς ἀπόψεις πού εἶναι δυνατό νά παρουσιάσει. Εἶναι μιὰ ἐστία δυνατοτήτων πού ὀνομάζεται ἐλευθερία καί τήν ὁποία καμμιά περιγραφή καί καμμιά ἔρευνα δέν θά ἐξαντλήσει ποτέ. Ἐάν δέν μπόρεσα ἀκόμη νά γνωρίσω αὐτὸ τὸ πρωταρχικὸ

έγώ, είναι γιατί αυτό λέγεται 'Ελευθερία.

* * *

"Όσο «μαύρες» κι' αν φαίνονται με το πρώτο κοίταγμα οι Σάρτρειες περιγραφές των ανθρώπινων έργων δεν πρέπει να λησμονούμε την ανεκτίμητη αξία που κλείνουν: δεν δεσμεύουν τον άνθρωπο μέσα στα αδιαπέραστα τείχη ενός τρόπου ζωής. Μας παρουσιάζουν δηλαδή οι περιγραφές αυτές τις πράξεις των ανθρώπων όχι ως αποτέλεσμα των «σφαλμάτων» των ή της «ιδιοσυγκρασίας» των, αλλά ως προϊόντα της έκλογής με την οποίαν εκλέγουν τον έαυτόν τους ως υπάρξεις. Μας δείχνουν μ' άλλα λόγια οι Σάρτρειες αυτές σκηνές την ελευθερία που υπάρχει στην ανθρώπινη συμπεριφορά και την πιο ξεπεσμένη: εκδήλωση μιας στάσεως της συνειδήσεως βρίσκουμε σ' αυτές τις σκηνές, μιας συνειδήσεως που είναι ελεύθερη τόσο για ν' άπαρνηθεί τον έαυτό της όσο και για να τον προσανατολίσει προς την άληθινή της μοίρα. Οι αντίπαλοι του Σάρτρ κατηγορήσαν το έργο αυτό ως αποκλειστικά άρνητικό, ως στερημένο από θετικές προσφορές. Άλλά εκείνοι που θα θελήσουν να ζητήσουν έτοιμες φόρμουλες θα κάμουν καλά να μην ανοίξουν τα βιβλία του Σάρτρ. Πρακτικές βέβαια προοπτικές παρουσιάζει το έργο. Δεν έχουμε δηλαδή έδω να κάνουμε ούτε με νιτσεισμούς προς χρήσιν των «δυνατών» πνευμάτων, ούτε με ατομικισμούς των θερμοκηπίων. Τίποτα δεν είναι πιο ξένο από τον Σάρτρ από την ιδέα σύμφωνα με την οποία ένας άνθρωπος πρέπει να επιδιώκει την σωτηρία στο περιθώριο των συνανθρώπων του. Θέμα από τα πιο βασικά της σκέψεως του Σάρτρ είναι και αυτό: κανείς δεν μπορεί να λυτρωθεί στη μοναξιά. Ποιός θα μπορούσε να ισχυρισθεί, ρωτά ο Σάρτρ, ότι κατάχτησε πραγματικά την ελευθερία μέσα σ' ένα κόσμο που δυναστεύεται από την σκλαβιά: Είμαστε λοιπόν, συμπεραίνει ο Σάρτρ, άναγκασμένοι να λογαριάζουμε τον άλλο

και το βλέμμα του άλλου και την θέση του άλλου από την οποία αυτός μας βλέπει. Στέλνουμε τον έαυτόν μας στην κόλαση κάθε φορά που θέλουμε να επιβάλουμε στον άλλο με τη βία την εικόνα που νομίζουμε πως πάει καλλίτερα στον έαυτό μας. "Όχι άπλως ο σεβασμός για τον άλλο, αλλά ή μέριμνα για την ελευθερία του άλλου είναι το χρέος μας. "Έχω ανάγκη να βρω στον άλλο μια ελεύθερη συνείδηση, ελεύθερη να με βλέπει και ελεύθερη να έρμηνεύσει τις πράξεις μου. Είμαι στην πραγματικότητα όχι τέτοιος που θεωρώ έγώ τον έαυτόν μου, αλλά τέτοιος που φαίνομαι άπ' έξω, τέτοιος που κάνω τον έαυτόν μου να είναι στα μάτια του άλλου. Γιατί ο άνθρωπος είναι «μέσα στον κόσμο». Έάν έχω αξίωση να γίνω ένας άνθρωπος ελεύθερος και ολοκληρωτικά ανθρώπινος πρέπει μαζί και να θέλω οι «δμοιοί» μου να είναι σε θέση να με βλέπουν τέτοιοι, πράγμα που συνεπάγεται το γεγονός να είναι και αυτοί σε θέση να καταβάλουν την ίδια προσπάθεια που καταβάλλω έγώ. Γέμισε ο κόσμος στην έποχή μας από «ύπηκούς» του Στάλιν. Ένα και μόνον βλέμμα ενός άπ' αυτούς επάνω στη λεγόμενη ελευθερία μου και όλα γκρεμίζονται. "Όποιος λοιπόν θέλει να λυτρωθεί, συμπεραίνει ο Σάρτρ, χρεωστέι σύγκαιρα να παλαίψει και για το λυτρωμό των άλλων ανθρώπων για να μπορέσει μαζί μ' αυτούς να οικοδομήσει έναν άληθινά ανθρώπινο κόσμο. Η φιλοσοφία αυτή τραντάζει την ήθική ύπνηλία της έποχής μας. Αυτήν την ύπνηλία που είναι το κατάλληλο κλίμα για να εϋδοκιμήσει ο ξεπεσμός του ανθρώπου. Άπέναντι του τόσο επικίνδυνα άτροφικού συναισθήματος της εϋθύνης που χαρακτηρίζει την έποχή μας ύψώνει ο Σάρτρ την υπερτροφία της εϋθύνης. Στην ίνώδη σκιά μιας ελευθερίας, αντιτάσει τον παροξυσμό της ελευθερίας.

Στο έπόμενο θα δοϋμε το δεύτερο μέρος της μελέτης αυτής που επιγράφεται: 'Η Σάρτρεια όντολογία.

Κ. Ι. ΔΕΔΟΠΟΥΛΟΣ

